

Agenda 21

biofaktor

kompostering

grønne
tage

Rundvisning ved komposten i skolehaven Eberlee

Piistop på Brandenburger Tor

skolehaver

byforgrønnelse

træpolitik

Maiken og Peder ser på dyrkningsmetoder i bylandbruget Prinzessinnengärten

fællesskab

udsyn

urban
farming

Miljøpunkt Indre By-Christianshavn

Rådhuspladsen 77 st.tv.
1550 København V

miljopunkt@a21.dk
www.a21.dk

Tel.: 33 93 21 21

Studietur til Berlin juni 2010

I juni tog drog fire medarbejdere fra Miljøpunkt Indre By-Christianshavn - Maiken, Peder, Gazelle og Jens - på en fire dages inspirationstur til Berlin.

Her mødte vi en by med bedre plads til træer og gående i det offentlige rum - en by, som er har en lang tradition for at anlægge skolehaver og grønne tage, og som langt mere systematisk end København tager hånd om sit vandkredsløb, sit affald og sine grønne elementer.

To meget veltilrettelagte ture førte os til hjertet af det grønne Berlin. Kontakten til vores entusiastiske guider har givet grobund for fremtidigt samarbejde såvel som for en efterfølgende deltagelse i en workshop om Urban Farming.

Når man kommer til Berlin, er noget af det mest slående, hvor meget plads der er mellem husene, og hvor grøn byen er. De brede gaderum giver god plads til gadelivet, og en allesteds nærværende fornemmelse af frodighed. Samtidig har byens nyere historie gjort, at der mange steder står store tomme arealer, som har givet mulighed for midlertidige overtagelser til folkedrevne parker og forskellige former for bylandbrug.

Man fornemmer i Berlins gaderum, at man har udviklet en form for modus vivendi omkring disse halvoffentlige zoner, som vi mangler i København.

I det hele taget står der en anden respekt for det grønne i byen. For eksempel er alle træer over en vis størrelse nummereret og registreret, og mindst hvert andet år underlægges hvert træ et sundhedscheck. Samtidig er det i Berlin utænkeligt, at man blot fælder et træ. Der kan ansøges, og en tilladelse vil typisk blive givet samtidig med et pålæg om at plante et nyt. Store dele af byen er underlagt biofaktorbestemmelser, det vil sige krav om, at et givent område opretholder en vis biologisk tæthed. Ikke bare træer, buske og græsflader bidrager til biofaktoren, men også regnvandsåbne belægninger, facadebeplantninger og grønne tage, sammenregnet ud fra nogle nærmere bestemte regler. På den led er et krav om en vis biofaktor på et givent område (som typisk vil være større ved børnehaver og institutioner) et præcist mål for et vist samlet biologisk volumen, som samtidig er åbent for mange forskellige måder at opfylde biofaktor-kravet på.

Man møder facadebeplantninger over alt i Berlin, vildvin, rådhusvin, blåregn, humle, tobakspibeplante og mange varianter af vedbend. Her er det en nyrenoveret facade, hvor et stort antal blåregn er plantet op ad ganske tæt placerede wires med en lige netop så stor afstand til muren, at det skaber en fornemmelse af et ekstra arkitektonisk lag og så at sige åbner blåregns lysende grønne løv.

Herover er det vores to guides for den første dag, Michael LaFond (øverst) og Ulrich Nowikow fra *Id22, Institut für Kreative Nachhaltigkeit*. Rundvisningen startede fra taget af den bygning, hvor organisationen har til huse. Her var indarbejdet en hel vifte af grønne tiltag: passiv solvarme, zoning, grønne tage, vandopsamling, solfangere. Bygningen havde således et meget lille energiforbrug, samtidig med at det ligende et byhus.

Hvor vi i dag i København står ved begyndelsen til en by med grønne tage, hvor tilskyndelsen kommer som del af en nødvendig klimatilpasning, hvis man vil undgå store investeringer i udbygning af kloakkapaciteten, så har man i Berlin en lang tradition for grønne tage. Det hænger nøje sammen med den tid, hvor Vestberlin var uden opland. I den situation kunne man ikke bare pumpe vand ind fra et stort opland, men var nødt til at passe godt på grundvandet under byen og sørge for, at det ikke altsammen bare blev ledt i kloakkerne.

Michael fortalte om Agenda 21-arbejdet i Berlin, som i disse år var meget på hælene. Der var generelt meget få penge i byen, og de få penge, som der var til miljøprojekter, gik i dag først og fremmest til konkrete projekter med specifikke resultater - og ikke til generelt Agenda 21-oplysningsarbejde. Det fremgik heraf indirekte, at Agenda 21-arbejdet i Berlin havde haft stor vægt på den bevidstheds-mæssige dimension: at udvikle bæredygtighedsforståelsen og en global bevidsthed.

Et andet karakteristika ved Berlin er de mange huller i gaderækkerne. Man finder således i disse år en lang række eksempler på, at byens borgere selv definerer - og vedligeholder - grønne områder. Her er billeder fra en park, hvoraf dele var etableret og drevet ved borgerinvolvering.

Berlin har mere end 200 skolehaver, nogle af dem store og frodige, andre er som på billedet til højre blot et lille grønt frimærke i et hjørne af skolegården, som ikke giver mulighed for, at den enkelte elev har sit eget jordlod, men som endda etablerer en række muligheder for andre indlæringsbetingelser.

I Prenzlauer Allee står Grüne Liga bag Musterhof-begrünnung'en, som har fået støtte fra EUs strukturfond. Her bliver både plante- og dyrearter jævnlgt optalt og undersøgt.

Måske vi kunne få tilsvarende støtte til at lave en digitalt kort-baseret undersøgelse af Indre Bys naturkapital, som et katalog over den urbane natur.

De forskellige kvantitative biofaktorer ville sammen med indsamling af erfaringer fra overvågningsprogrammer af naturen i europæiske storbyer kunne udgøre vægtige parametre i et katalog, som vi kunne udvikle ved Miljøpunkt Indre By-Christianshavn. Et sådant kort ville dels give politikerne konkrete redskaber til en lovgivningsmæssig styrkelse af byforgrønnelsen, dels udgøre et idekatalog til eksempelvis gårdsaneringer såvel som inspiration til andre organisationer og interessenter, som på forskellige niveauer arbejder for en grønnere og mere bæredygtig by.

Vi har brug for en sådan struktureret tilgang til at vurdere og udbygge biologiske målbare parametre, som er skræddersyet til det urbane miljø.

Vi besøgte herefter det mobile bylandbrug Prinzessinnengärten i Kreuzberg, hvor Robert Shaw (billedet herover) med inspiration fra fællesejede bylandbrug på Cuba har omdannet en centralt beliggende industritomt til en frugtbar grøntsagsøase.

Prinzessinnengärten drives som et fælles brug, hvor man ved at hjælpe med den løbende pasning kan optjene ret til at købe de økologiske dyrkede produkter billigere. Det daglige arbejde udføres således i stort omfang af mennesker, som løbende lægger vejen forbi og giver en hånd med.

Samtidig har man ved Prinzessinnengärten stor sans for den sociale dimension - stedet er på få år blevet et vigtigt mødested for lokalområdet og har formået at knytte bånd på tværs af befolkningsgrupper - blandt andet havde man en gruppe tyrkiske indvandrere, som deltog i arbejdet og havde gjort stedet til sit. Prinzessinnengärten afholdt løbende workshops og arrangementer målrettet særlige grupper - sidst i september en .

Der foretages løbende kontrol med forureningsniveauet af et nærliggende universitet - ifølge Robert kunne man ikke spore byens forurening i produkterne, som alle blev dyrket i mælkekasser, sække osv. Så om nødvendigt ville man kunne flytte midt i vækstsæsonen.

Midt i den hektiske by står Prinzessinnengärten i dag som en forunderlig byoase. Men der ligger en lang og sejg dialog med myndighederne forud om brug af området.

Over alt, hvor man kommer frem i Berlin, er der mulighed for ikke bare at smide affald væk, men at sortere det - tre slags glas, bio-affald, hård og blød plast. Her er vi i Danmark tydeligvis langt bagefter vores naboer.

Eberlee er en af Berlins største skolehaver. Rundt omkring i det store parkagtige anlæg møder man drivhuse, indianer-legepladser, lysninger med traditionel grøntsagsdyrkning, skolehaver og et komposteringsafsnit, hvor man kan følge de forskellige faser i formlidningen. En medicinsk have er anlagt i form som en menneskekrop, hvor alle de planter, som gennem tiderne har været brugt til at passe på hovedet, voksede i hovedet osv. Rundt omkring på området mødte man vandkar med korkpropper som en håndsækning til de bevingede insekter, og i skoletjenestebygningens værksted var der fuld gang i fremstillingen af insekthoteller. Kort sagt var Eberlee en vidunderlig ramme for at give bybørn en fortrolighed med vores naturgrundlag.

UFA-fabrik er et internationalt center for kultur og økologi i Berlins sydlige udkant. Werner Wiartalla, som i 1979 var med til at oprette centret, viste os rundt på området, der tidligere udgjorde rammerne for et filmselskab. Her er gennem årene opstået et kraftcenter for Berlins miljøscene, hvor højteknologiske og lavpraktiske indretninger mødes i en vidunderlig blanding. Her var bybondegård, jonglørskole, hånddrevne kompostsystemer, begrønnede tage, vandrensningsanlæg baseret på skifer og planter, avancerede solcelleeksperimenter og meget mere.

På stedet afholdes mange workshops, hvor både kunstere og teknikere for en periode bor side om side for at fordybe sig, afprøve og lære nye tilgange til deres arbejde og interessefelt.

En af de store oplevelser var kompostsystemet. I de to cylindre, som hver dag blev vendt med et håndsving, var formludningsprocessen ganske hurtig - omkring 2 måneder - med en begrænset udvikling af metan. Designet kan forbedres, men det virker oplagt at udvikle en sådan type til brug i bymæssige sammenhænge.

Et af UFA-fabrikkens tage var anlagt som grønt tag. Man fandt her en hel række solfangere - dels stationære, dels med forskellige bevægesystemer, så de fulgte solens indstråling. Det grønne tag var her anlagt med 10 cm jordlag. Det afspejlede sig tydeligt i den biologiske mangfoldighed. Et universitet kom to gange om året for at tælle arter, og det lå typisk på omkring 60-70 forskellige plantetyper, hvor de tyndeste sedum-tage måske blot har 5-10. Ligesom i Danmark havde man i Berlin haft et meget vådt forår ovenpå en meget kold vinter, så vegetationen var i år udsædvanlig, med en stor mængde urteagtige planter ikke mindst i halvskyggen under solfangerne, som under normale omstændigheder ikke ville kunne klare sig på taget.

Af studieturens fire dage gik første og sidste dag med at komme til Berlin og tilbage med toget, så vi havde reelt to hele dage i Berlin til at se og erfare. For hver af disse to dage havde vi fra morgenstunden aftalt rundvisning og foredrag i marken med lokale kapaciteter, som direkte dækkede de temaer, som var formålet med studieturen. Men derudover havde vi sidst på dagen lidt åben tid.

Dette gjorde dels, at der var tid til at lægge vejen omkring steder som Sony Building (de to øverste billeder), hvor byrummet er overdækket og lagt ind på karreen, og Hans Sharouns koncertbygninger (til højre), som står som hovedværker i den organiske strømning inden for modernismen. Dels kunne vi følge op på spor, som dukkede op dernede.

De to billeder herover er fra en i helt bogstavelig forstand grøn facade langs Spreefloden - Restaurant Brechts hvor ydervæggen i sommertiden blot er nedhængende vildvin. En på én gang poetisk, romantisk og kølende løsning.

www.brechts.de

Ud over de planlagte besøg giver en studietur god anledning til undervejs at forholde sig til forskellige former for moderne byinventar og anvendelse af grønne elementer i den moderne by. Her er det dels Liebeskinds memorial park (midten til højre), dels to eksempler fra området omkring regeringsbygningerne i det centrale Berlin.

På den sidste dag i Berlin fik vi en lille smagsprøve på et stort og spændende arrangement, 'Langer Tag der StadtNatur', som blev afholdt i Berlin 19.-20. juni - en slags kulturnatsprojekt med fokus på Berlins bynatur.

Hen over de to dage var der i alt mere end 500 arrangementer rettet mod naturelskere, børn, cyklende, vordende bylandbrugere, boligforeninger med planer om tagterrasser og grønne tage, rundvisninger, åbne gårde og særudstillinger - for eksempel kunne man få hjælp til at lave sine plantekasser, redekasser og insekthoteller.

Det ville være en oplagt idé at bringe til København - at man én gang om året havde åbne gårde, rundvisninger, naturføringer osv. Se mere om 'Langer Tag der StadtNatur' på www.langertagderstadtnatur.de.

Billedet øverst til højre er et insekthotel fra skolehaven Eberlee.

I det hele taget giver dette igennem fire døgn at være sammen om at opleve og lære på udebane en vigtig fælles erfaring og reference, som er yderst værdifuld både i det videre faglige arbejde i Miljøpunkt og for styrkelsen af det fællesskab og den fælles vision, som er forudsætningen for, at Miljøpunkt kan få den centrale rolle i udviklingen af Indre By-Christianshavns grønne profil, som vi ønsker.

